

Петро Волошин,
к. пед. н., доцент кафедри музикознавства та вокально-хорового мистецтва, Заслужений працівник культури України

Ганна Волошина,
к. пед. н., професор кафедри теорії початкового навчання Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПОТРЕБИ У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес формування громадянськості молодших школярів буде ефективним за умови його безперервності, тобто, охоплюватиме урок, позакласні та факультативні заняття, громадську діяльність, всю позаурочну та позакласну діяльність школярів.

Позакласна робота регламентована менше, ніж навчальна діяльність, вона доповнює навчально-виховний процес і забезпечує йому умови свободи і вибору. Саме це дає можливість варіювати її зміст, організаційні форми і методи.

Позакласні заходи мають певну специфіку. Учитель одержує тут ширші можливості вибору – змісту, форм проведення, організації та послідовності підготовки тощо, оскільки не обмежений ні програмами, ні рамками часу. А це означає, що він має змогу доповнити сприймання світу дитиною у сферах, не репрезентованих навчальними предметами. Це зокрема торкається народних звичаїв, традицій, обрядів. З одного боку, вони поєднують у собі минуле і майбутнє, сприймаються як духовна естафета, заповіт предків, а з іншого, – спираються на громадську думку і тому виявляють велику життєздатність [1, 230].

Чітка організація позакласної роботи розширює виховні можливості школи, сприяє самовизначенню школярів, допомагає їм активно включитися у різні види діяльності та формує навички співпраці у колективі. Це дозволяє класоводам виявити уподобання, інтереси та нахили школярів, допомогти їх реалізувати на практиці. Разом з тим, позакласна діяльність допомагає зміцнити учнівський колектив, сприяє формуванню практичних умінь і навичок набуття повсякденного громадського досвіду, залучає до участі в органах учнівського самоврядування.

На думку С. Гончаренка, позакласна робота зі школярами – це складова частина навчально-виховної роботи, що проводиться та організовується в позаурочний час органами дитячого самоврядування з активною допомогою педагогів, організаторів позакласної та позашкільної роботи [2, 263].

У формуванні громадянськості молодшого школяра, на наше переконання, вирішального значення набуває педагогічно організована чітка взаємодія як класної так позакласної діяльності, тому наша головна увага була спрямована на розробку форм виховної діяльності та на побудову такої її системи, яка була б спроможна забезпечити поступове зростання потреби учня

щодо вияву його громадянськості. При цьому передбачалося, що громадянська діяльність школярів поступово ускладнюватиметься: змінюватимуться мета і завдання, зміст діяльності, підвищуватиметься вимогливість до школярів з боку дорослих; зростатимуть вимоги до самостійності, ініціативності, варіативності рішень, вчинків, поведінки, до їх обґрунтованості. Саме таке поступове ускладнення позаурочної виховної діяльності з чітко спрямованою громадянською орієнтацією є однією з найголовніших умов підвищення її розвиваючого і виховного впливу на учня. Як відзначає Л. Рехтета, «Позаурочні виховні заходи громадянської наповненості мають спиратися на знання, здобуті на уроках, поглиблювати та розширювати їх; мати певну систему, враховувати принципи послідовності, наступності, вікові та індивідуальні особливості школярів, їх інтереси та бажання» [6, 34].

У позакласній виховній роботі ефективними формами організації громадянського виховання учнів початкових класів, як засвідчує наше дослідження, є: організація пошукової народознавчої діяльності; виховні години, години громадянськості; традиційні та родинні свята; вікторини; навчально-пізнавальні екскурсії до краєзнавчого музею.

Організуючи позакласну діяльність, ми особливого значення надавали активним формам діяльності. Адже саме вони допомагають молодшому школяреві насамперед визначити свої потенційні можливості, нахили та уподобання, а вже потім реалізувати їх у певних видах роботи. Окрім того, школярі набувають не тільки відповідних організаторських та виконавських навичок. У них формуються навички роботи у колективі, вони вчаться підкорювати власні інтересам більшості, відстоювати свою думку та рахуватися з думкою інших, бути толерантними, оцінювати власну діяльність під кутом зору особистих інтересів та інтересів громади.

Однією з таких форм роботи стала *організація пошукової народознавчої діяльності* молодших школярів та проведення за її результатами *годин громадянськості*. Ми залучали учнів до вивчення історії свого села, міста, вулиці, історичних пам'яток, збирання предметів минувшини, записування традицій, звичаїв, пісень, легенд, прислів'їв та інших видів усної народної творчості.

О. Рацул також наголошує, що «У переважній своїй більшості український народ виховувався на етнічних педагогічних ідеалах, які передавалися з покоління в покоління засобами усної народної творчості. Кобзарі були виконавцями й поширювачами історичних пісень, балад, народних дум – своєрідних кодексів честі, доблесті, героїства й моральних чеснот. Фольклорна спадщина українського народу виховувала в дітей і молоді глибокі патріотичні почуття, усвідомлення себе українцями, любов до Батьківщини» [5,73].

Основна мета пошукової діяльності, яку ми поставили перед учнями, – це записати якомога більше творів усної народної творчості, насамперед українських народних пісень, які є маловідомими (тобто, розпитати у своїх бабусь, дідусів, родичів). Формування громадянськості через таку активну громадянську діяльність, участь у різних заходах – один із важливих

компонентів і напрямів громадянського виховання. Здійснювалась така робота з урахуванням творчого потенціалу школяра і з залученням членів родини. Адже спільній участі у виховних заходах і учнів, і батьків великого значення надавав О. Захаренко. Він вважав, що в селі, де маленька школа, де кожен мешканець, і дорослий, і школяр, знають одне одного в обличчя, було б просто нерозумно будувати виховну роботу з дітьми без участі дорослих, не включаючи дітей в життя села, і навпаки, дорослих – життя школи. Тому під час проведення свята «Пісня мого села», яке ми організували в школі, були запрошені бабусі, дідусі, які розповіли про українські народні пісні, як співали в селі раніше, про традиції та обряди, про культурні пам'ятки рідного села.

Окрім того, ми започаткували проведення цілої низки заходів, пов'язаних з календарною обрядовістю: свято Покрови Пресвятої Богородиці, «Святого Миколая», «Щедрий вечір», свято «Стрітіння», «Масляна», «Благослови, мати, весну зустрічати» тощо. Головна мета, яку ми поставили – зробити справжнє свято для дитини, родини. Незабутню атмосферу радості, насолоди, творчості, яка панувала під час проведення свят, важко передати словами, її необхідно відчувати, проїнятися нею, варто було б побувати в тій залі. Адже проникнення у поетичний світ народних мелодій забезпечує засвоєння дітьми характерної для українського народу образно-емоційної та музично-інтонаційної системи. Пісенні герої, образи, почуття, з якими діти зустрічаються в народних піснях, впливає на формування їхнього духовного світу, громадянськості. Адже громадянське виховання здійснюється на національному ґрунті через засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами відносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей. «Не втрачайте пам'ять як втратили її ми. Безпам'ятство – це голодомор, це зневага до праці батьків і дідів, що створили шедеври української культури, освіти, науки, техніки, зневага до тих, хто поклав голову, ради цілі, ідеї, ради життя своїх дітей», – писав О. Захаренко [3, 122].

Одне з основних завдань у формуванні громадянськості, яке ми також прагнули вирішити – це виробити відповідне ставлення до інших людей (навчити молодших школярів обґрунтовувати свою позицію в дискусії, грамотно і з честю вести себе в різних ситуаціях, вміти захищати свої індивідуальні і колективні права і свободи). Велику роль у цьому процесі відіграє учитель початкових класів. Він насамперед повинен визнавати право молодших школярів висловлювати власну думку, сприймати критику, якщо вона обґрунтована, не залишати без уваги порушення прав школярів з боку друзів, учителів, батьків. Ми прагнули створити такий стиль виховання, за якого молодший школяр є співучасником цього процесу, де створені умови для відкритого висловлювання власної думки, гарантована їх свобода, домінує чесність, відкритість і справедливість.

Завдання школи і всієї освітньої галузі полягає в тому, щоб спрямувати свій творчий потенціал на пошук і використання таких методів педагогічного впливу, які б спиралися на основні засади формування особистості сучасних

дітей: на їхню енергію, широке коло знань та інтересів, самостійність, ініціативність та активність.

Отже, виховання потреби у громадянській діяльності молодших школярів – це нагальне завдання, яке має вирішувати початкова школа. Дитина має відчувати, що вона є її господарем і спроможна на елементарному рівні вирішувати основні завдання, що торкаються її перебування у школі.

Список використаних джерел

1. Вишневський, О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / Омелян Вишневський. – Львів, 1996. – 233, [8] с.
2. Гончаренко, С. У. Громадянське виховання / Семен Гончаренко // Гончаренко С. У. Український педагогічний словник . – К. : Либідь, 1997. – С. 75.
3. Захаренко, О. А. 210 шкільних лінійок / О. А. Захаренко, С. О. Захаренко. – Сахнівка, 2002. – 295 с.
4. Пустовіт, Г. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи / Г. Пустовіт // Рідна школа. – 2003. – № 2 (877). – С. 13-18.
5. Рацул, О. Особливості громадянського виховання у східнослов'янських народів / О. Рацул // Рідна школа. – 2007.– № 4. – С. 71-73.
6. Рехтета, Л. О. Виховання громадянськості в учнів 5-9 класів у позаурочній діяльності: методичні рекомендації / Л. О. Рехтета. – Миколаїв, 2002. – 58 с.